

SURİYE DIŞ POLİTİKASINDA GÜÇ VE GÜVENLİK İLİŞKİSİ
The Relationship between Power and Security in Syrian Foreign Policy

Yasin ATLIOĞLU^{1*}

Özet

Suriye, Soğuk Savaş yılları boyunca sürekli Orta Doğu'nun karmaşık politikalarının merkezinde yer aldı ve önemli bir bölgesel role sahip oldu. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle Suriye bölgesinde siyasi ve ekonomik olarak güç kaybetmeye başladı. Haziran 2000 tarihinde iktidara geçen Beşşar Esad, Suriye'nin dünya ile entegrasyonu için önemli bir fırsat olarak görüldü. Oysa bu umutlar kısa sürede yok oldu. Özellikle ABD'nin ikinci Irak operasyonunun başlamasından bu yana Suriye birçok iç ve dış tehditle yüzleşmektedir. Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad, bu dönemde bir taraftan tehditler ve fırsatlar arasında denge kurmaya diğer yandan da iktidarı elinde tutmaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Güç, Güvenlik, Beşşar Esad.

Abstract

Syria is constantly located in the center of the chaotic Middle Eastern politics throughout years of the Cold War and it had an important regional role. By the end of the Cold War, Syria began to lose power politically and economically in its region. Bashar Assad taking over the power from his father in June 2000 has been seen as an important opportunity to the integration of Syria with world system. Whereas this expectations disappeared inside the short period. In particular since the beginning of the second Iraqi operation of the US, Syria has been faced with plenty of internal and external threats. In this term Syrian President Bashar Assad has tried both to balance between threats and opportunities and to hold onto power.

Keywords: Syria, Power, Security, Bashar Assad.

---

* Yasin Atlıoğlu, Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Orta Doğu Araştırmaları Enstitüsü, E-mail: yatlioglu@yahoo.com

GİRİŞ

2001 yılında George W. Bush'un ABD başkanı seçilmesi ve ardından gerçekleşen 11 Eylül saldırıları, Suriye'nin uluslararası sistemden tecrit edilmesi sürecinin başlangıcı olarak alınabilir. Ama asıl Suriye-ABD ilişkilerinin kırılma noktası, ABD'nin 2003 yılında başlayan Irak işgalidir. ABD'nin Irak işgali ve Orta Doğu'ya yönelik tek yanlı güvenlikçi politikaları, Suriye'yi birçok iç ve dış tehditle ve artan güvenlik kaygıları ile yüzleşmek zorunda bıraktı. Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad, bu dönemde bir taraftan tehditler ve fırsatlar arasında denge kurmaya diğer yandan da iktidarı elinde tutmaya gayret gösterdi. Esad, Suriye'nin sınırlı dış politika gücünü verimli bir şekilde kullanarak ve kendini destekleyecek bölgesel çıkar ittifakları kurarak bekasını korumaya çalıştı.

Beşşar Esad'ın, uluslararası sistemdeki güç dengelerini gözeterek uyguladığı güvenlik eksenli dış politika stratejileri, sınırlı siyasi, ekonomik ve askeri güce sahip küçük çaplı bir devletin bekasını nasıl sağlayabildiğine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu çerçevede realist paradigmanın güç, ulusal çıkar, çatışma ve güvenlik kavramlarını kullanarak Beşşar Esad döneminde Suriye'nin dış politika stratejilerini incelemeye çalışalım.

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜÇ KAVRAMI VE ORTADOĞU

Uluslararası ilişkiler disiplinine güç kavramını sokan ve en çok vurgulayan yaklaşım, realist paradigmadır.² Devleti uluslararası sistemdeki temel aktör olarak tanımlayan realist teorisyenler, anarşik yapıdaki sistemde aktörler arasında güç mücadelesinin ve çatışmanın kaçınılmaz olduğunu söylemektedir. Bütün devletlerin nihai hedefi düşmanı yok etmek ve anarşik ortamda güvenliğini ve bekasını sağlamaktır. Bu nedenle bütün politikalar ulusal güvenliği sağlayacak güç hesapları ile belirlenmektedir.³

İkinci Dünya Savaşı sonrası realizmi teorileştiren kişi olarak kabul edilen Hans Joachim Morgenthau,⁴ 1943 yılında yayınladığı *Politics of Nations* (Uluslararası Politika) adlı kitabında klasik realizmin genel çerçevesini belirlemiştir. Morgenthau kitabında, realizmin altı ilke ile tanımlarken şunları söylemektedir: "Uluslararası politikanın en önemli noktası, güç terimi ile ifade edilen ulusal çıkar kavramıdır. Bu kavram rasyonel dış politika değerlendirmesi için esastır... Söz konusu güç ve çıkar kavramları, politikanın özüdür, zaman ve yere bağlı değildir... Evrensel ahlak ilkeleri, evrensel soyut formlarıyla devletlerin dış politika davranışlarına uygulanamaz..."⁵

Morgenthau, güç kavramını antropolojik bir bakış açısıyla yorumlamakta ve onu insan doğasının potansiyel olarak hiçbir zaman doyuma ulaşmayacak ve egemen olma bağlamında

² Deniz Ülke Arıboğan, *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri*, İstanbul, Der Yayınları, 1997, s.17

³ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C: 51, Sayı: 1-4, Ocak-Aralık 1996, s.93

⁴ Detaylı bilgi için bkz. Martin Griffiths, *Fifty Key Thinkers in International Relations*, Londra, Routledge, 1999, ss. 36-41

⁵ Hans Morgenthau, *Uluslararası Politika*, Çev: Ünsal Oskay - Baskın Oran, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, s.2-18

yayılmacı, amaçlar arası mücadele ortamında kendi arzusunu kabul ettirmeye yönelik temel bir dürtü biri olarak niteler.⁶ Morgenthau'ya göre güç, insanın insan üzerinde denetimini kuran ve sürdüren her şeyi içine alır. Bu nedenle güç bu sonuca hizmet eden fiziksel şiddetten, en anlatılması zor bir aklın diğerini kontrolü gibi psikolojik bağlara kadar her türlü sosyal ilişkiyi kapsamaktadır.⁷

Realizm, devleti uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak kabul ederek, uluslararası ilişkiler ve uluslararası politikayı devletler arasındaki mücadele süreci olarak görmektedir. Devletin yekpare ve bütüncül bir aktör olduğunu varsayan realistler devlet içi dinamikleri göz ardı etmektedir. Konuları arasında hiyerarşi gözeterek askeri ve güvenlik konularına öncelik veren realist teori için güç, uluslararası ilişkileri anlamada en temel kavramdır.⁸ Bundan dolayı uluslararası ilişkilerin ana gündemini ulusal güvenlik konuları oluşturmaktadır. Realistler, devletin bekasını sürdürmesine ilişkin ulusal güvenlik konularını *High Politics* olarak nitelendirir.⁹ Kenneth Waltz göre güvenlik anarşi ortamında, en önemli amaçtır, ancak beka garanti altına alınır, devletler sükûn, kazanç ve güç gibi diğer amaçlara ulaşmaya çalışabilirler.¹⁰ Realistlere göre devlet adamlarını yönlendiren unsurlar korku, kuşku, güvensizlik, güvenlik ikilemi, üne kavuşma, prestij ve çıkar gibi unsurlardır. Özellikle bunlar arasında korku ve bunun yol açtığı güvenlik ikilemi devletleri savaşa zorlayan nedenlerin başında gelmektedir.¹¹

Realistlerin güç, ulusal çıkar, çatışma ve güvenlik kavramları ile tanımlama uğraşı içerisine girdikleri uluslararası sistemin bir parçası (alt sistemi) olan Orta Doğu'da da devletlerarası var olan yapı, anarşik ve çatışmacıdır. Devletlerin birbirlerine yaklaşımlarında, karşılıklı korku ve kuşku hâkim olurken, güvenlik kaygıları siyasi ve diplomatik güce dayalı çıkar mücadelelerine ve çoğu kez sıcak askeri çatışmalara dönüşebilmektedir. Hatta son yüzyılda uluslararası sistemin en uzun süreli çatışmalarının ve krizlerinin bu bölgede ortaya çıktığı rahatlıkla söylenebilir. Araplar ile İsrail arasında yapılan dört büyük savaş, İsrail'in Suriye, Lübnan ve Filistin topraklarına yönelik uzun süreli askeri işgalleri, Suriye'nin Lübnan'ı işgali, Irak'ın Kuveyt'i işgali, ABD'nin Irak işgali, İsrail'in, İran'ın ve Arap devletlerinin silahlanma çabaları ve dünyada çatışmaları önlemek için kurulan idealist örgüt Birleşmiş Milletlerin aldığı kararlarının bölgede uygulanamaması gibi pek çok örnek bölgedeki çatışmacı ortamın somut göstergeleridir. Bu bağlamda bölgedeki aktörlerin dış politikada genellikle realistlerin söyledikleri kavram ve davranış kalıpları çerçevesinde hareket ettikleri ve eylemlerini siyasi ve askeri güç kullanarak meşrulaştırdıkları söylenebilir.

Orta Doğu'da ulusal çıkar kavramının tanımlanması rasyonel nedenler kadar dinsel fanatizm ve tarihsel olaylardan beslenmekte ve dogmatik dış politika yaklaşımlarına yola açmaktadır. Bir İsraili karar alıcı için İsrail devletinin bölgedeki varlığı her şeyden önce dinsel bir hak ve zorunluluktur. Bu hak ve zorunluluk da İsrail'in ulusal çıkarının temelini oluşturur. Bir Arap

⁶ Efe Çaman, "Uluslararası İlişkilerde Kindermann ve Münih Okulu", *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, C: 2, Sayı:8, 2006, s. 37

⁷ Arıboğan, *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri*, s. 18

⁸ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2006, s. 164

⁹ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 167

¹⁰ David A. Baldwin, "Güvenlik Kavramı", Çev: Çiğdem Şahin, *Avrasya Dosyası (Güvenlik Bilimleri Özel)*, Yaz 2003, C: 9, Sayı: 2, s. 27

¹¹ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 164

karar alıcı için ise İsrail devletinin Müslüman topraklarında kurulmuş olması, İslam dinin yaşam alanına bir saldırdır ve Yahudiler nefret edilen bir öteki olabilmektedirler. Bu bakış açısı Arap devletlerinin ulusal çıkarını oluşturmaktadır. Böyle bir yaklaşım tarzından dolayı bölgede uygulanmak istenen idealist ve barış yönelik girişimler ise çoğu zaman başarısızlığa mahkûmdur. Bu konjektür, Orta Doğu'daki tüm devletleri kendi siyasi ve askeri gücünü yükseltmeye ve özellikle askeri caydırıcılıklarını arttırmaya teşvik etmektedir. Bu askeri gücü arttırma çabaları çerçevesinde nükleer veya kimyasal silahlanma önemli bir yer teşkil etmektedir. Böylece silahlanarak bekasını ve güvenliğini sağlama çabaları bölge devletlerinin dış politikalarındaki en önemli amaç haline gelebilmektedir. Devletlerin iç veya dış sebeplerden dolayı güçlerindeki dönemsel yükseliş ve düşüşlerse dış politikada uygulanan stratejilerde ve kullanılan araçlarda sürekli bir değişime yol açmaktadır. Realist paradigmanın söyledikleriyle birlikte önce Suriye dış politikasının son 30 yılındaki yükseliş ve düşüşleri, ardından da Beşşar Esad dönemindeki dış politika gelişmelerini ele alalım.

2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI SURIYE'NİN GÜÇ KAYBI

Suriye'de, Fransız Manda döneminden günümüze, siyasi iktidarın ve siyasetin oluşması ve değişmesi üzerinde dış dinamiklerin belirleyiciliği oldukça yüksek olmuştur. Uluslararası sistemdeki büyük güçler, Orta Doğu'daki çıkarlarını koruyabilmek için Suriye iç ve dış politikasına doğrudan veya dolaylı yollardan müdahale etmiştir. Ayrıca 2. Dünya Savaşı sonrası bağımsız olan Suriye, İsrail gibi büyük güçlerce desteklenen ve teşvik edilen bir düşmanla yüzleşmiş ve askeri güç mücadelesine girmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak Suriye'yi yönetenler, sürekli iktidarlara ve devletin bekasıyla ilgili şüphe ve korkuyu üzerlerinde hissetmişler ve güvenlik meselelerini ülkesinin öncelikli meselesi olarak görmüşlerdir.

Modern Suriye tarihinin geneline bakıldığında dış müdahalenin en alt düzeyde kaldığı dönemin Hafız Esad'ın Suriye'yi yönettiği 30 yıldır. Esad, uluslararası sistemdeki güç dengelerini ve diplomasiyi ustalıkla kullanan karizmatik lider kişiliğiyle Suriye'ye gelebilecek dış müdahaleleri en alt düzeyde tutmayı ve ülke içinde, otoriter ve baskıcı da olsa, istikrarlı bir yönetim kurmayı başardı. Esad, pragmatizme dayalı rasyonel bir dış siyaset anlayışıyla da Suriye'yi önemli bölgesel bir güç haline getirdi. Esad, başkanlık monarşisi sayesinde dış politika yapımında geniş yetkilere sahipti.¹² Esad'ın politikalarının ahlaki değerlerden çok güce dayandığı aşikârdır. Bu anlamda Esad, 20. yy.ın en önemli realist liderlerinden biridir. Esad'ın dış politikası onun sahip olduğu realist lider özelliğine ek olarak üç temel argüman üzerinde yürütülüyordu: Güçlü bir Suriye ordusu, ideoloji (Büyük Suriye ideali)¹³ ve pragmatik bir diplomasi anlayışı.

Soğuk Savaş yıllarında SSCB ekseninde bir dış politika izleyen Esad, Sovyet askeri ve ekonomik yardımı sayesinde özellikle Suriye çapında bir devleti büyük bir askeri güce

¹² Raymond Hinnebusch, "The Foreign Policy of Syria", Der: Raymond Hinnebusch- Anoushiravan Ehteshami, *The Foreign Policies of Middle East States*, Londra, Lynne Rienner Publishers, 2002, s. 148

¹³ Detaylı bilgi için bkz.: Daniel Pipes, *Greater Syria: The History of an Ambition*, New York, Oxford University Press, 1990

ulaştırdı.¹⁴ Esad'ın silahlanmaya verdiği önemin temel nedeni, İsrail ile askeri güç dengesini sağlamaktı. Bununla birlikte Esad'ın Arap dünyasının liderliğine oynayabilmesi için de askeri gücü ile kendini kanıtlaması gerekiyordu. Suriye ordusunu 1982'de Lübnan'da başlayan ve 23 yıl süren işgali, ideolojik ve güvenlik nedenleriyle askeri güç kullanımının iyi bir örnek teşkil etmektedir. Esad, dış politikaya yönelik silahlanma stratejisini "Büyük Suriye" ideali ve pragmatik diplomasi anlayışıyla destekledi. Bölgesel düzeyde ya da Arap dünyası içindeki güç ve hegemonya mücadelesinde, devletlerin kapasitelerinin yanı sıra, stratejik hedefleri doğrultusunda kontrol etmeyi hedefledikleri coğrafi alanı tanımlayabilmeleri çok önemlidir.¹⁵ Esad, bunu "Büyük Suriye" ideali ile başarmış ve dış politika algılamalarında Lübnan, Filistin ve Ürdün'ü hiçbir zaman bağımsız devletler olarak görmemiş ve bu devletlere Suriye'nin yaptığı her türlü müdahaleyi legal olarak görmüştür. Buna ek olarak Esad'ın dış politikadaki pragmatizmi çerçevesinde, zaman zaman Arap dünyasıyla bağları koparmamak için Pan-Arabizmi de kullandığını gözden kaçırmamak gerekir.

Hafız Esad'ın güçlü bir ordu, ideoloji ve pragmatik diplomasi anlayışı üzerine inşa ettiği dış politika anlayışının en önemli araçlarından birinin de yakın periferisinde düşman olarak gördüğü ülkelere karşı terör örgütleri kullanma stratejisi olduğunu belirtmek gerekiyor. Lübnan'daki işgalin başlamasından sonra Suriye, Lübnan'ı (özellikle Beka bölgesini) terör örgütlerinin önemli bir barınma yeri haline getirdi. Esad döneminde Suriye destekli terörün iki ana hedefi vardı: Bir yanda İsrail, ABD ve Lübnan'da etkinliği olan Fransa, diğer yanda Türkiye ve Ürdün.

1990'larda Soğuk Savaş'ın bitişiyle uluslararası sistemdeki güç dengelerinde meydana gelen değişimler, Suriye'nin dış politika anlayışını ve stratejilerini değiştirmesini zorunlu kıldı. Suriye, yeni oluşan şartlarda öncelikle SSCB'nin stratejik desteğini yitirdiği gibi uluslararası alanda da büyük bir yalnızlık içine düştü. Globalleşme, serbest piyasa ekonomisi, liberal demokrasi, insan hakları, uluslararası hukuk gibi değerleri savunan Batılı bir dünya içinde ülkesine yer bulmaya çalışan Esad, öncelikle Batı karşıtı politik anlayışını revize etmekle işe başladı.

1990'da Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesini bir fırsat olarak gören Hafız Esad, Batılı devletlerle birlikte Irak karşıtı koalisyonun içinde yer aldı. Esad, 1991'de başlayan "Oslo Barış Süreci" dâhilinde de İsrail'le barış müzakereleri için aynı masaya oturdu. Görüşmelerden bir uzlaşma çıkmasa da Esad, tavizsiz ve pragmatik diplomasi anlayışını tekrar sergileme fırsatı buldu.¹⁶ ABD yönetimi, 1990–2000 yılları arasında Suriye ile olan ilişkilerini daha çok Orta Doğu Barış Süreci ve İsrail'le olan ilişkilerine endekslendi. Bununla birlikte ABD yönetimi Esad'la pek çok kez görüştü. 1990'lı yıllar boyunca Esad, Amerikan Dışişleri Bakanı James Baker (Eylül 1990 ve Temmuz 1992 arasında on iki kez), Warren Christopher (Şubat 1993 ve Şubat 1996 arasında on beş kez) ve Madeline Albright'tan (Eylül 1997 ile Ocak 2000 arasında dört kez) ve Başkan Clinton'dan (Suriye'ye bir ziyaret ve Ocak 1997 ve Mart 2000 arasında İsviçre'de iki toplantı) toplantı davetleri aldı.¹⁷ Bu diplomatik temaslara rağmen Suriye, kitle imha silahlarının yasaklanması ve terörizme destek vermemesi yönünde Amerikan

¹⁴ Hinnebusch, "The Foreign Policy of Syria", s. 150

¹⁵ Yavuz Gökalp Yıldız, *Global Strateji'de Ortadoğu*, İstanbul, Der Yayınları, 2000, s.30

¹⁶ C. Ernest Dawn, "The Foreign Policy of Syria", Der: L. Carl Brown, *Diplomacy in The Middle East*, Londra, I.B. Tauris, 2004, s.176

¹⁷ Bernard Lewis, *İslam'ın Krizi*, Çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul, Literatür Yayınları, 2003, s.97

taleplerine maruz kaldı ve ABD yönetiminin terörist devletler listesinde kalmaya devam etti. Ayrıca Suriye'nin 1990–2000 yılları arasında en önemli siyasi ve askeri destekçileri, Çin, Kuzey Kore ve Rusya Federasyonu oldu. Bu dönemde AB ile Suriye arasındaki ekonomik ilişkiler ise sürekli yükseliş gösterdi.¹⁸

Suriye'nin Soğuk Savaş döneminde önemli sorunlar yaşadığı komşularından biri de Türkiye olmuştur. 1990'lı yılların ortalarında Türkiye'nin İsrail'le siyasi ve askeri ilişkilerini yoğunlaştırması sonucu iki ülke arasındaki ilişkiler gerginleşen bir sürece girdi. Türkiye-İsrail yakınlaşmasını Arap dünyası üzerinde tehdit olarak algılayan Esad, İran ve Irak'la ilişkilerini geliştirdi ve Türkiye'ye karşı Yunanistan ve Ermenistan'la ortak hareket etti. Diğer yandan bu dönemde yaşanan siyasi gelişmeler ve krizler, Suriye dış politikasındaki bir zafiyeti tekrar gözler önüne serdi: Kendisinden daha büyük bir askeri güçle çatışmadan kaçınma ve askeri tehdit yoluyla Suriye'nin dış politika davranışlarının değiştirme imkânı. 1997 yılında PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması sürecinde Türkiye askeri tehdit yoluyla Suriye'nin davranışlarında değişim sağlayabildi.¹⁹ Türkiye'nin askeri güç kullanma tehdidinin iki ülke arasında günümüzde var olan işbirliği ve güvene dayalı ikili ilişkilerin bir başlangıcı olmasıysa uluslararası ilişkilerdeki değişimin bir göstergesidir.

3. SURİYE'DEKİ İKTİDAR DEĞİŞİMİ VE YENİ SORUNLAR

2000 yılının Temmuz ayında Beşşar Esad iktidara geldiğinde Hafız Esad tarafından gerginlikleri azaltılan ve normalleşme sürecine girmiş bir dış politika mirası devraldı. İlk yıllarında ülke içinde iktidarı sağlamlaştırmaya çalışan Beşşar Esad, aynı zamanda Batılıların "Şam Baharı"²⁰ olarak adlandırdıkları siyasi, ekonomik ve toplumsal bir liberal açılım programı başlattı. Fakat, Beşşar Esad'ın iktidara geçmesinden kısa bir süre sonra uluslararası sistemde ve Orta Doğu'da meydana gelen ani dönüşümler (11 Eylül Saldırıları, ABD'nin Afganistan ve Irak işgalleri), Suriye'yi büyük ölçüde olumsuz etkilendi ve çatışmacı bir ortama sürükledi.

ABD-Suriye ilişkilerinin gerginleşmesine ve ABD yönetiminin Suriye'ye karşı diplomatik ve ekonomik baskı politikası uygulamasına yol açan kırılma noktasını, ABD'nin Irak'a gerçekleştirdiği askeri müdahale oluşturur. Çatışmacı bir karaktere sahip olan ve güvenlik algılamalarının sübjektif hale geldiği bir uluslararası sistemde, ABD'nin Irak'a yerleşmesi ve İsrail'in bölgede varlığını güçlendirmesi, Suriye'nin derin güvenlik kaygıları duymasına neden oldu. Özellikle ABD yönetiminin dış askeri müdahaleler veya "Büyük Orta Doğu Projesi" gibi eylem planlarıyla bölgeyi özgürleştirme ve demokratikleştirme iddiası, Suriye içinden ve dışından mevcut yönetime muhalif hareketlerin canlanmasına ve mevcut yönetimin yıkılacağı söylentilerinin sürekli gündemde tutulmasına yol açtı. Bu gelişmeler, Suriye'de değişimin, dış askeri müdahale veya dış baskının yardımıyla ülke içinde, Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan benzeri demokratik devrim diye adlandırılan yumuşak bir geçişle gerçekleşmesi olasılığını ortaya çıkardı.

¹⁸ Hinnebusch, "The Foreign Policy of Syria", s.159

¹⁹ Ely Karmon, "A Solution to Syrian Terrorism", *Middle East Quarterly*, C: 6, Sayı:2, 1999

²⁰ Detaylı bilgi için bkz. Yasin Atlıoğlu, *Beşşar Esad Suriyesi'nde Reform*, İstanbul, TASAM Yayınları, 2007, ss. 73–78; Alan George, *Syria: Neither Bread nor Freedom*, Londra, Zed Books, 2003, ss. 47- 63.

11 Eylül Saldırıları ve ABD'nin Irak'ta başlayan işgali, Soğuk Savaş sonrası yeni bir döneme giren uluslararası sistemin daha da dinamik ve kaotik bir hale gelmesine neden oldu. Beşşar Esad, 2003 sonrası dönemde dış dinamiklerin ve dış politikadaki gelişmelerin baskısını üzerinde yoğun bir şekilde hissederek iktidarını sürekli bir kriz yönetimi şeklinde devam ettirdi. Bu çerçevede Suriyeli karar alıcılar da Suriye'nin dış politika çıkarlarını geliştirebilmek ve gücünü dengede tutmak için hissettikleri güvenlik sorunlarına uygun yeni güvenlik stratejileri geliştirdi. Suriye'nin yeni güvenlik stratejilerini dört ana eksen üzerinden incelemeye çalışalım:

- 1) Güçlü Aktörlerle Çatışmalardan Kaçınma
- 2) Pragmatik ve Esnek Diplomasi
- 3) Gücün Dolaylı Kullanımı: Hizbullah Örneği
- 4) İttifak Arayışları: İran ve Rusya

3.1. Güçlü Aktörlerle Çatışmalardan Kaçınma

Çatışmayı, sistemde var olan aktörlerin aynı şeyi elde etmek istedikleri veya aktör davranışları karşılıklı olarak birbiriyle bağdaşmadığı zaman karşılaşılan bir durum olarak tanımlarsak²¹ Suriye'nin 2000'li yıllarda hem Orta doğu'daki iki komşusu İsrail ve Lübnan'la, hem de 2003 yılı sonrası Irak'a askeri olarak yerleşen küresel güç ABD ile sürekli bir siyasi ve diplomatik çatışma içerisinde olduğunu rahatlıkla söylenebilir.

Suriye, jeopolitik konum itibarıyla İsrail (Filistin), Lübnan ve Irak gibi istikrardan yoksun, çatışmacı karaktere sahip üç önemli kriz alanı tarafından çevrelenmektedir. Bu jeopolitik dezavantaj Beşşar Esad döneminde Suriye dış politikasının en belirgin özellikleri olarak dış politika hedeflerinde ve davranışlarında savunmacı bir anlayışın hâkim olmasına yol açtı. Suriye'nin 2000'li yıllarda siyasi, ekonomik ve askeri gücü ve etki etme kapasitesi kısıtlı bir devlet olduğu aşikârdır. Bundan dolayı Suriyeli karar alıcılar bölgedeki güç dengelerini göz önüne alarak özellikle güçlü uluslararası aktörlere karşı ihtiyatlı bir dış politika izlemeyi tercih etmektedir. Diplomatik dil olarak radikal söylemlerden kaçınan Suriye yönetimi büyük güçlerle karşı karşıya kalacakları kriz ve çatışma ihtimallerini en az düzeye indirmeye gayret etmektedir. Özellikle Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad, yaptığı açıklamalarda veya Batılı medya organlarına verdiği röportajlarda ılımlı tavrı ile dikkat çekmekte ve İsrail'e karşı bile çoğu zaman sert söylemlerden uzak durmayı tercih etmektedir. Bu açıdan Suriye'nin dış politika çıkarları devletin beka sorunsalı ve gücüyle orantılı olarak belirlenmektedir.

Suriye'nin bölgedeki en önemli düşmanı olan İsrail'in iki ülke arasındaki askeri güç dengelerini kendi lehine üstün tutması ve 2005 Nisan'da Suriye Ordusu'nun Lübnan'dan çekilmesi, Suriye yönetiminin dış politikadaki askeri caydırıcılığını da sınırlamaktadır. Hatta çoğu zaman Suriye kendi topraklarına yönelik İsrail saldırılarına karşı bile meşru müdafaa

---

²¹ Michael Nicholson, *Rationality and The Analysis of International Conflict*, Cambridge, Cambridge University Press, 1992, s. 11

hakkını tam anlamıyla kullanamamaktadır. Beşşar Esad döneminde Suriye topraklarına yönelik ilk İsrail saldırısı 4 Ekim 2003'te gerçekleşti. İsrail Hava Kuvvetleri (IAF) Şam yakınlarındaki bir bölgeyi Filistin eğitim kampı olduğu iddiasıyla bombaladı. Bu tür bir saldırının 1973 Yom Kippur Savaşı'ndan beri ilk kez gerçekleşmiş olması da²² Suriye'nin Soğuk Savaş'ın ardından askeri olarak büyük güç kaybettiğinin kanıtı sayılabilir. Bu saldırının üzerinden neredeyse üç yıl sonra Haziran 2006'da Beşşar Esad'ın Lazkiye'deki sarayının üzerinde uçuş yapan İsrail savaş uçaklarına ateş açıldığı iddia edilmişti. 2007 Eylül ayında ise Suriye Savunma Bakanlığı yetkilileri İsrail savaş uçaklarının ülkenin hava sahasını ihlal ettiğini ve Suriye hava savunma sistemlerinin ihlal gerçekleştiren uçaklara ateş ettikleri ve ülke hava sahası dışına çıkmaya zorladıklarını belirtiyordu.²³ Saldırıdan bir süre sonra İsrail mercileri de saldırıyı kabul etti ve bir tesisin vurulduğunu açıkladı.

Suriye karar alıcılarının gerek iç politikada gerekse dış politikada güvenlikçi ve statükocu politikalara sapmasına yol açan bir diğer sebep de ABD yönetiminin Suriye'ye yönelik uyguladığı baskıcı ve tehdit içerikli dış politika yaklaşımlarıdır. ABD yönetimi, Irak ve Lübnan kriz alanları üzerinden Suriye'ye diplomatik bir köşeye sıkıştırma politikası uyguladı. Statükocu politikaların ülke içindeki ilk yansıması, devlet teşvikiyle başlatılan siyasi reform çabalarının yine devlet otoritesiyle yavaşlatılması ve Şam Baharı'nı katkı yapan entelektüellerin tutuklanması olurken reform çabaları daha çok ekonomik alana kaydırıldı. Bu dönem ülke içinde Irak'taki siyasi konjonktüre bağlı olarak Kürt milliyetçisi hareketlerin canlanmış olması dikkat çekici bir gelişmedir. Orta Doğu Projesi'nin dünya kamuoyunda konuşulmaya başlandığı 2004 yılında Suriyeli Kürtlerin ülke tarihindeki ilk isyan girişimi olan "Kamışlı Olayları" Suriye yönetimini tedirgin etti.²⁴

3.2. Pragmatik ve Esnek Diplomasi

Suriye'nin dış politikadaki savunmacı stratejilerini ve sınırlı çıkarlarını sürdürebilmesinin en önemli araçlarından biri diplomasiyi. Beşşar Esad'ın dış politikadaki ılımlı ve diplomasiye istekli lider görünümü özellikle Avrupalı meslektaşlarında Suriye olan sempatinin artmasına yol açtı. ABD'nin uyguladığı tecrit politikasından dolayı Suriye diplomasinin tesir düzeyi uzun süre sınırlı kalsa da özellikle 2007 yılından itibaren yükselen bir seyir izledi.

Uzun süredir ABD ile Suriye arasında işlemeyen diplomatik kanallar, Amerika Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi'nin üst düzey bir yetkili vasfıyla Nisan 2007'de Şam gidişiyile sembolik de olsa ilk kez açılmış oldu. Pelosi'nin Şam ziyareti, Bush yönetimi tarafından sert bir dille eleştirilmiştir.²⁵ Aslında Bush yönetiminin sert tavrına rağmen 2006 yılının sonunda dönemin İngiltere Başbakanı Tony Blair'ın Irak'ın istikrarı için İran ve Suriye ile temas kurulmasına yönelik açıklamaları, Orta Doğu'daki Amerikan ve İngiliz politikalarının diplomatik olarak Suriye'yi de kapsayabileceğini düşündürmüştü.²⁶

²² Eyal Zisser, "What's Behind Bashar Al-Assad's Peace Offensive?", **Telaviv Notes**, No:95, 11 Ocak 2003

²³ "Air Defense Units Confront Israeli Aircrafts over Syrian airspace forcing them to Leave", **SANA**, 6 Eylül 2007, <http://www.sana.org/eng/21/2007/09/06/137956.htm>

²⁴ Detaylı bilgi için Gary C. Gambill, "The Kurdish Reawakening in Syria", **Middle East Intelligence Bulletin**, C: 6, No: 4, 5 Nisan 2004

²⁵ "US Democrat Pelosi in Syria talks", **BBC News**, 4 Nisan 2007

²⁶ Adel Darwish, "Positive Climate in Washington is Met by a Negative Middle East Reality", **Mideastnews**, 16 Kasım 2006

Suriye, dış politikadaki diplomatik manevra alanını en fazla 2008 yılı boyunca genişletti. Beşşar Esad içinde Fransa, Rusya, İran, Hindistan gibi küresel ve bölgesel güçlerin olduğu birçok ülkeyi ziyaret etti. Suriye'nin ilişkilerini en hızlı tersine çevirebildiği Batılı devlet ise Fransa oldu. Nikolas Sarkozy'nin Mayıs 2007'de iktidara gelmesinin ardından Levant üzerindeki tarihsel misyonunu kullanarak bölgede yeni siyasi ve ekonomik çıkar ve açılım alanları yaratma stratejisi, Suriye ile temasa geçişini kolaylaştırdı. Fransa, 2007 yılı sonunda Lübnan'daki devlet başkanlığı krizinin çözülmemesini bahane ederek Suriye ile ilişkilerini askıya alsa da, özellikle Lübnan'daki krizin aşılmasından sonraki dönem iki ülke arasında yoğun bir diplomatik trafiğe şahit oldu. 7 Haziran'da Lübnan'a kısa bir ziyaret gerçekleştiren Fransa Devlet Başkanı Nikolas Sarkozy Eylül ayında da ABD'nin son 5 yıldır uluslararası ortamda yalnızlaştırmaya çalıştığı Suriye'yi ziyaret etti. 10 Haziran'da Suriye Kültür Bakanı Riad Nassan Agha'nın ve ardından Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad'ın Paris'e yaptıkları resmi ziyaretler, Suriye Fransa ilişkilerinin 2007 yılı sonunda yaşanan krizi geride bıraktığını gösterdi.²⁷

Yıla damgasını vuran gelişme ise Suriye İsrail arasındaki barış müzakerelerinin 8 yıl sonra Türkiye'nin arabuluculuğundan İstanbul'da tekrar başlaması oldu. Uluslararası kamuoyunda oldukça olumlu karşılanan müzakerelerin ilk 4 turu hız bir şekilde iki ay içerisinde gerçekleştirildi. 28–30 Temmuz'da müzakerelerin 4. turu yapılırken Eylül ayında yapılması planlanan 5. tur İsrail'deki iç politika krizlerinden dolayı gerçekleştirilemedi.²⁸ Ehud Olmert yılın son ayı Ankara'ya yaptığı ziyarette müzakerelerinin devamı konusunda olumlu mesaj verse de çok kısa bir süre sonra İsrail Ordusu'nun Gazze'ye yönelik başlattığı askeri saldırı ve bu saldırının tarihin en büyük katliamlarından birine dönüşmesi, Türkiye'nin arabuluculuğu olduğu Suriye İsrail barış müzakerelerinin devam etmesi yönündeki beklentileri azalttı.

Suriye, 2008 yılında uluslararası siyasi ve kültürel toplantılara ev sahipliği yaparak Arap dünyası içinde gücünü de ön plana çıkmaya gayret etti. Ocak ayında UNESCO tarafından düzenlenen "Arap Kültür Başkenti" festivaline ve Mart ayında Arap Birliği'nin 20. Zirve Toplantısı'na Şam ev sahipliği yaptı. Arap kültürünü tüm dünyaya tanıtmak için yapılan "Arap Kültür Başkenti" etkinlikleri çerçevesinde kültür ve sanat alanında ünlü konuklar Şam'a davet edildi. "Arap Kültür Başkenti" festivali, Suriye için sadece kültürel bir festival değil kamuoyu diplomasisini uygulayabilecekleri önemli bir fırsattı. Özellikle Arap dünyasının en önemli müzik divası sayılan ve adı Lübnanlılıkla özdeşleşmiş Fairuz'un festival için Şam'a gelmesi ve konser vermesi, Lübnan'daki Suriye karşıtı gruplarda büyük bir hayal kırıklığı yarattı.²⁹ Arap Birliği zirvesine gelince: Suriye'nin zirve öncesi yoğun diplomatik çabalarına rağmen zirveye katılım düşük düzeyde kaldı. Zirvenin Lübnan'daki devlet başkanlığı krizinin sürdüğü sırada gerçekleşmesi Mısır, Suudi Arabistan ve Ürdün'ün Suriye karşıtı tavrını açıkça ortaya koymasına yol açtı. Bu üç ülke, Suriye'nin Lübnan'a müdahalesinden duydukları endişeden dolayı zirveye alt düzeyde temsilci gönderdiler. Örgütün kurucuları arasında yer alan Lübnan'ın, Arap Birliği zirvesine ilk defa hiçbir temsilci göndermemesi ise zirveye damgasını vurdu.³⁰

²⁷ Yasin Atlioğlu, "2008 Yılında Suriye ve Lübnan'ın Kronolojisi", *Analizler, BİLGESAM Web Sitesi*, 27 Aralık 2008.

²⁸ Atlioğlu, "2008 Yılında Suriye ve Lübnan'ın Kronolojisi".

²⁹ "MP advises Fairuz to call off performance before Lebanon's 'jailers' in Syria", *The Daily Star*, 12 Ocak 2008

³⁰ "Boycott clouds Syrian Arab summit", *BBC News*, 29 Mart 2008

3.3. Gücün Dolaylı Kullanımı: Hizbullah Örneği

Suriye'nin bekasını devam ettirme ve güvenliğini sağlama çabaları, siyasi ve askeri gücünün sınırlı oluşundan dolayı savunmacı olsa bile çevresindeki diğer devletlerin (tabii bundan kastedilen daha çok İsrail ve Lübnan) güvenliğini azalttığı durumlar da söz konusudur. Batılı devletler ve İsrail'in terörist olarak nitelendirdiği Hamas ve Hizbullah gibi örgütleri silahlı gücünü İsrail'e doğrudan zarar vermek için kullanabilmekte veya destekleyebilmektedir.

Suriye'nin Hizbullah'a siyasi destek verdiği Devlet Başkanı Esad dâhil tüm Suriyeli yetkililer tarafından kabul edilmektedir.³¹ Askeri destek verdiklerini kabul etmeseler de en azından Hizbullah giden silahların Suriye üzerinden ulaştırılması muhtemeldir. Hizbullah açısından askeri lojistik destek sağlamada coğrafi konumuyla Suriye bir akciğer işlevi görmektedir.³²

Diğer yandan Suriye'nin Hizbullah ile ilişkilerini düşünürken Lübnan'da Hizbullah'ın sadece elinde silah bulunduran bir askeri güç olmayıp aynı zamanda iyi örgütlenmiş ekonomik ve toplumsal bir direniş hareketi olduğunu anlamak gerekiyor. Eyal Zisser de Hafız Esad'ın Hizbullah'ı Suriye'nin Lübnan'daki bir aracı olarak görürken Beşşar Esad'ın Hizbullah'a bakışının farklılık arz ettiğini altını çiziyor. Hatta, Beşşar Esad için Hasan Nasrallah'ın büyük bir lider ve izlenecek bir rol model olarak gördüğünü iddia eden Zisser, bölgesel bir güç haline gelen Hizbullah'ın sadece İsrail'e karşı değil Lübnan'daki yerel siyasette bir aktör olmasına Suriyelilerin alıştıklarını söylüyor.³³

Hizbullah'ın askeri açıdan en dikkate değer özelliklerinden biri, bölgede İsrail'e doğrudan etkili saldırı yapabilecek insan ve silah gücüne ve organizasyon kabiliyetine sahip tek irade olmasıdır. Kendi topraklarına karşı yapılan hava saldırılarına karşı meşru müdafaa hakkını bile kullanamayan Suriye için Hizbullah'ın askeri varlığı, İsrail'e karşı yürütülen askeri stratejik mücadele anlamında önem arz etmektedir. İki ülke arasında İsrail'in lehine var olan askeri dengeler yüzünden Suriye, İsrail'le askeri mücadelesini Lübnan üzerinden sürdürmeyi kendi ulusal çıkarları için daha yararlı görmektedir. 2006 Lübnan Savaşı'nda Hizbullah'ın Katyüşa füzeleriyle İsrail topraklarına yaptıkları saldırıların vuruş ve zarar gücünün yüksekliği de İsrail'in güvenlik endişenin boyutunu attırmıştır.

Hizbullah'ın Suriye için diğer bir faydası da Lübnan yerel siyasetinde Suriye'ye karşıtı gruplara karşı denge unsuru olmasıdır. Bilindiği gibi 14 Şubat 2005'te gerçekleşen Refik Hariri suikastı ve ardından Lübnan'daki diğer suikastlar ve patlamalar, Suriye yönetimine yönelen suçlamaları arttırdığı gibi Lübnan'daki siyasi dengelerin Suriye'nin aleyhine değişmesi yol açmıştı. Bununla birlikte Mayıs 2005 parlamento seçimlerinin ardından ortaya çıkan siyasi tablo iki ana kampa bölündüğünü açıkça göstermiştir. 2005 yılından bu yana ortaya çıkan sürekli siyasi krizler, İsrail'in Lübnan'a saldırısı ve Hizbullah'ın tavizsiz muhalefeti Lübnan'da devletin sağlıklı işlemlerini engellemektedir. Lübnan'da Ekim 2007-Mayıs 2008 arasında

³¹ "Syria Under Bashar (I): Foreign Policy Challenge", *ICG Middle East Report*, No: 23, 11 Şubat 2004, s.13

³² Jonathan Freedland, "To rescue the two-state solution, Israel must make peace with Syria", *The Guardian*, 12 Mart 2008

³³ Eyal Zisser, "Syrian Foreign Policy Under Bashar al-Assad", *Jerusalem Issue Brief*, C: 4, No: 2, 29 Ağustos 2004, <http://www.jcpa.org/brief/brief4-2.htm>

devlet başkanının seçilememesinden kaynaklanan ve sürekli tırmanan ciddi bir kriz, Mayıs ayında Hizbullah'ın ilk defa ülke içindeki rakiplerine karşı silahlı güç kullanımıyla ciddi bir güç gösterisi yapmıştır.³⁴ Krizin çözümünü sağlayan Doha Anlaşması'yla Hizbullah siyasi olarak da kazanımlar elde etmiştir. Bu bağlamda Suriye yönetiminin, eskisi gibi Lübnan'ın iç işlerine doğrudan müdahale etmek yerine, Hizbullah'ı desteklemek yoluyla Lübnan'daki Suriye karşıtı grupları dengelemeye çalıştığı ve Lübnan siyasetine müdahil olduğu söylenebilir.

Soğuk Savaş sonrası Suriye, siyasi ve askeri olarak büyük bir güç düşüşü yaşamış olsa da Suriye'de kim iktidar olursa olsun her zaman az veya çok Lübnan ve Filistin üzerinde sorumluluk hissedeceği ve hegemonya kurma arzusu taşıyacağı aşikârdır. Bu hegemonya arzusu, Suriye'nin güçlü olduğu dönemlerde siyasi ve askeri müdahale şeklinde, kendini zayıf hissettiği dönemlerde Hizbullah ve Hamas gibi kendine yakın güçleri kullanmaya çalışmak yoluyla olacaktır. Bu durum bölgenin jeopolitik bir gerçeğidir. Diğer yandan Suriye'nin dış politikadaki algılamalarını etkileyen coğrafi ve tarihi faktörlerle günümüzdeki gerçeklerin uyuşmaması, Suriyeli karar alıcılar tarafından zaman zaman olumlu kullanılmak istense de genellikle dış politikadaki gücünü daralttığı söylenebilir. Öyle ki uluslararası konjoktür, Beşşar Esad'ın 2005'te Suriye'nin Lübnan'daki işgalini bitirmesine ve iki ülkenin 2008 yılı sonundan itibaren karşılıklı elçilik açma girişimlerine yol açtı.

3.4. İttifak Arayışları: İran ve Rusya

Orta Doğu, ABD'nin Irak'ı işgalinden beri hızla iki bloklu bölgesel bir cepheleşmeye doğru kaymaktadır. Cephenin bir tarafını Suriye, İran, Hizbullah ve Hamas oluştururken karşısında ABD, İsrail ve İngiltere bulunmaktadır. Rusya ve Çin ilk bloka dolaylı destek verirken Fransa gibi bazı AB ülkeleri de ikinci blokla yakın olmakla birlikte ilk blokta yer alan devletlerle de diplomatik teması kesmemektedir. Bölgedeki Suudi Arabistan, Mısır, Ürdün ve Körfez Emirlikleri gibi Sünni Arap ülkeleri ise genellikle ikinci bloka yakın politikalar izlemektedir. Tabi ki böylesi bloklaşmalar ve ittifaklar belirli uluslararası koşullarla altında ortaya çıkabilir. ABD'nin Irak işgali sonrası Orta Doğu'da sürekli değişen dengeler, yeni tehditlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Suriye yönetiminin uluslararası yalnızlığını yenme ve kendini güvenliğini arttırma kaygısı, İran ve Rusya'yla çok yönlü yoğun ilişkiler kurmasına yol açmıştır.

İran, Suriye'nin bölgedeki en önemli siyasi ve ekonomik destekçilerinin başında gelmektedir. İki ülkeyi yakınlaştıran en önemli neden, dış politikada olaylara bakış açılarının çoğu zaman uyumlu olmasıdır. Ayrıca her iki ülkenin bekasını sürdürme açısından ortak güvenlik sorunlarının başında İsrail ve ABD gelmektedir. İki ülke arasındaki ilişkilerin çok boyutlu yapısı son yıllarda daha çok güvenlik ve savunma konularına kaymaktadır. Diğer yandan Suriye ile İran arasındaki yakın ilişkilerin nedeni olarak bazen de dini faktörlere (Şiilik) vurgu yapılmaktadır. Hatta İran, Suriye ve Hizbullah arasında bir Şii hilalinden bahsedilerek Orta Doğu genelinde Sünni-Şii rekabeti canlandırılmaya çalışılmaktadır. Ürdün Kralı Hüseyin ve Suudi Arabistan'ın eski Washington büyükelçisi Prens Bender bin Sultan gibi siyasiler tarafından dile getirilen Sünni-Şii çatışması olasılığının, Suriye'nin dini yapısı ve gelenekleri, Hizbullah'ın Arap dünyasındaki imajı gibi etkenlere bakılarak gerçek olmaktan çok uzak olduğu sonucuna varılabilir.

³⁴ "Hezbollah takes over west Beirut", *BBC News*, 9 Mayıs 2008

İran açısından Suriye, jeopolitik konumu itibarıyla, İsrail'e karşı uyguladığı politikalarda bir zıplama tahtası ve İran-Suriye-Hizbullah ekseninin kilit aktörüdür. İran'ın bölgesel hırslarını gerçekleştirme ve Hizbullah'a ekonomik ve askeri destek ulaştırabilmesi için Suriye'ye ihtiyacı vardır.³⁵ İran, bu sayede dış politikasında Lübnan'ı ve Filistin'i İsrail'e karşı psikolojik bir baskı unsuru olarak kullanma şansını yakalamakta ve Müslüman dünya içerisinde prestijini arttırabilmektedir. Suriye tarafına baktığımızda da İran'ın siyasi ve ekonomik desteğinin oldukça önemli olduğu aşikârdır. Beşşar Esad'ın göreve geldiği tarihten beri, en son Ağustos 2009'da olmak üzere, İran'a 7 kez resmi ziyarette bulunması bu önemi gösteren en somut dış politika davranışıdır. Suriye yakın çevresinde yaşadığı kriz ve çatışmalarda doğrudan ve neredeyse sürekli destek gördüğü ve dış politikadaki hamlelerinde gerektiğinde sorumluluğu paylaşabildiği tek bölge ülkesi İran'dır. Tüm bunlarla birlikte Suriye ve İran arasındaki çok boyutlu ve karmaşık ilişkilerin sürekli stratejik bir ortaklık boyutuna çıkmasının önündeki en ciddi engel, ekonomik bağların yeterince güçlü olmaması ve iki ülkenin uzun vadeli hedeflerinin değişebilir olmasıdır.³⁶

Suriye'nin bir diğer önemli bölgesel destekçisi, Putin döneminde uluslararası rekabet gücünü arttıran Rusya'dır. Soğuk Savaş dönemine kadar uzanan tarihsel bir derinliğe sahip olan Suriye-Rusya ilişkileri, Rusya'nın 2000'li yıllarda kendini siyasi ve ekonomik olarak güçlenme sürecine girmesi ve Putin liderliğinde küresel etkinliğini artırma çabaları sonucu yeni bir boyut kazanmıştır. Putin Rusya'sı Orta Doğu stratejilerinin ilk ayağı olarak bölge devletleriyle güçlü siyasi ve ekonomik ilişkiler kurup bölgeye karşı duyarlı olduğunu göstermek istemektedir.³⁷ Bu duyarlılığın ve dünyanın önemli silah üreticilerinden biri olarak bölgede kendine pazar yaratma çabasının bir sonucu olarak son yıllarda Rusya'nın bölgeye yönelik politikası Suriye'nin acil askeri ihtiyaçlarıyla çakışmaktadır.

Bu bağlamda Suriye Rusya arasında gelişen ilişkilerin en önemli yanını iki ülke arasındaki silah satışları oluşturmaktadır. Silahlı Kuvvetlerini güçlendirme ve modernleştirme adına sınırlı ekonomik güce sahip olan Suriye yönetimi, Soğuk Savaşın bitişinden beri yüksek caydırıcılık imkânlarına sahip silah sistemlerin sağlanmasına yönelmektedir. Bu silah sistemlerinin başında füze teknolojisi ve kitle imha silahları gelmektedir.³⁸ Nisan 2005'te Rusya, dönemin İsrail Başbakanı Ariel Şaron'un tüm itirazlarına rağmen, Suriye'ye 100 milyon dolarlık Strelets SA-18 alçak irtifa yüzeyden-havaya füzelerinin satışını onayladı.³⁹ Putin, hem İsrail ve hem de Amerika'nın rica ve baskılarına rağmen Suriye'ye SA-18 füzelerini satma kararını aldı ve böylece genel stratejik anlamda olmasa bile en azından taktik anlamda İsrail-Suriye askerî dengesini bir ölçüde değiştirdi.⁴⁰ Putin bir röportajında da İsrail savaş uçaklarının, Suriye Başkanlık Sarayı üzerinden uçuşunun bu füzeler nedeniyle bundan böyle zor olacağını

³⁵ Robert G. Rabil, "Has Hezbollah's Rise Come at Syria's Expense?", *Middle East Quarterly*, C:14, Sayı: 4, 2007

³⁶ Alon Ben-Meir, "Syria and Iran: An Alliance of Convenience", *The Huffington Post*, 26 Ağustos 2008

³⁷ Mark N. Katz, "Putin's Foreign Policy Toward Syria", *MERIA*, C: 10, No: 1, Makale 4 - Mart 2006

³⁸ Anthony H. Cordesman, "Syria and Israel: The Changing Military Balance and the Prospects of War", 15 Ağustos 2007, *The Center for Strategic and International Studies (CSIS)*,

http://www.csis.org/media/csis/press/pr_2007_0820.pdf

³⁹ "Rusya: Şam'a füze satacağız", *BBC Turkish*, 16 Şubat 2005,

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/02/050216_moscow_missile.shtml

⁴⁰ Fikret Ertan, "Putin İsrail'de", *Zaman*, 28 Nisan 2005

belirtiyordu.⁴¹ Aralık 2006'da Beşşar Esad'ın Moskova ziyareti sırasında dünya kamuoyunda en çok konuşulan konu, Rusya'nın Orta Doğu'da daha etkin olma çabaları ve Rusya'nın Suriye'ye satmak istediği MiG-29SMT savaş uçakları ve Pantsir S1 kısa menzilli karadan havaya, aynı anda iki hedefi vurabilen balistik füzeleri idi.

Beşşar Esad'ın Ocak 2005, Aralık 2006 ve Ağustos 2008 olmak üzere üç defa Rusya'ya resmi ziyarette bulundu. Esad'ın Ocak 2005 Moskova ziyareti, Suriye- Rusya ilişkileri açısından önemli bir dönüm noktası oldu ve yeni bir dönemin başlangıcını teşkil etti. Son yıllarda iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve askeri işbirliğinin tekrar yükselen bir seyir izlediği görülmektedir. Suriye yönetimi, ABD'ye karşı Rusya'yı iyi bir dengeleyici faktör olarak kullanmak istiyor. Bununla birlikte Ağustos 2008'de Gürcistan'da çıkan son çatışmalar, Rusya'nın küresel bir güç olarak tekrar uluslararası sisteme geri döndüğünün bir göstergesi olarak görülmektedir. Bu değerlendirme şu an için abartılı olarak görülse de Rusya'nın Putin'in iktidara gelmesinin ardından güç yelpazesini genişlettiği ve daha iddialı bir dış politikaya yöneldiği de aşikârdır. Avrupa'nın enerji olarak Rusya'ya olan bağımlılığı Rusya'ya doğrudan ve dolaylı yollardan önemli stratejik avantajlar kazandırmaktadır.

SONUÇ

Suriye, tarihi, kültürel ve coğrafi güç parametrelerini kullanarak Arap dünyası üzerinde etkili olma ve ön plana çıkma potansiyeline sahip önemli bir aktördür. Bununla birlikte Suriye dış politikadaki amaçlarını ve manevra alanını belirlerken çoğu zaman uluslararası sistemin yapısından etkilenmektedir. Bu çelişki, Suriye dış egemenlik alanıyla birlikte iç egemenlik alanını daralttığı gibi bölgesel düzeyde sürekli dönemsel yükseliş ve düşüşler yaşamasına yol açmaktadır. Hafız Esad döneminde dış yardımlar alarak, silahlanarak, uluslararası dengeleri ve ideolojik araçları kullanmak etkin ve nüfuzlu bir bölgesel güç olmayı başaran Suriye Beşşar Esad döneminde uluslararası sistemin dinamik ve karmaşık bir hale gelen yapısından dolayı, Suriye ciddi güvenlik tehditleriyle karşı karşıya kalmış ve küresel aktörlerle güç çatışmasına girmiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak Suriye'nin ciddi bir beka sorunu yaşadığı söylenebilir. Bekasını koruma sorunu, Suriye'nin gücünü geliştirmesinin ve bölgeye yönelik açılımlarının önündeki en önemli engeldir ve bölgesinde bir güç merkezi olmasını imkânsızlaştırmaktadır. Bu şartlar altında Suriye yönetimi güvenlikçi ve statükocu politikalara saparak, dış politikadaki sınırlı gücünü verimli bir şekilde kullanarak ve kendini destekleyecek çıkar ittifakları kurarak bekasını korumaya çalışması doğal bir durumdur.

Son yıllarda uluslararası sistemdeki güç mücadelelerindeki dönüşümler ve Suriye yönetiminin diplomatik çabaları (İsrail'le olaylı barış müzakereleri gibi) Suriye'nin uluslararası alandaki manevra alanını genişletmiştir. Bu çerçevede Suriye'nin bölgesel düzeydeki en önemli destekçileri olarak İran ve Rusya görünmesine rağmen Beşşar Esad'ın esnek dış politika yaklaşımları göz önüne alındığında Suriye'nin bulunduğu bölgesel blokun dışına çıkması ve Batıyla yakınlaşması ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Bu noktada ABD'nin yeni başkanı

⁴¹ "İsrail Suriye'nin alacağı füzelerden endişeli", *BBC Turkish*, 21 Nisan 2005, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/04/050421_israel_missiles.shtml

Barack Obama'nın Suriye'ye yaklaşımı büyük önem arz etmektedir. Suriye, dış politikada rahat hareket edebilmek için her şeyden önce ABD'nin siyasi, diplomatik ve ekonomik baskısından kurtulmak zorundadır.

Obama'nın ABD Başkanı olması, ABD'nin Suriye'ye yönelik politikasını çok fazla değiştirmese de kısmen yumuşamasına ve iki ülkenin diplomatik temasa geçmesinin yolunu açtı. Amerikalı yetkililer her seferinde Suriye ile ilişkilerin düzelmesinin uzun ve yavaş işleyecek bir süreç olduğunu belirtmesine rağmen iki ülke arasında 2009'un başından beri bir diplomatik hareketlilik yaşanmaktadır. Şubat ayında önce ABD Senato Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı John Kerry'nin başkanlığında bir heyet, ardından Mart ayında ABD Dışişleri Bakan Yardımcılarından Jeffrey Feltman ve Ulusal Güvenlik Konseyi'nden Daniel Shapiro Şam'ı ziyaret etti.⁴² Başkan Obama döneminde ilk üst düzey ziyaret ise ABD Başkanı'nın Ortadoğu Özel Temsilcisi George Mitchell'in iki Şam ziyareti (Haziran ve Temmuz 2009) oldu. İki ülke arasında yumuşamayı gösteren bu diplomatik adım, daha çok İsrail- Filistin müzakerelerini sağlamaya yönelik görünse bile, Mitchell ikinci ziyareti sırasında Suriye'ye uygulanan Amerikan yaptırımlarının bazılarının (uçak, telekomünikasyon gibi) kaldırılması yönünde vaatlerde bulundu. Obama yönetiminin Suriye'ye yönelik önemli bir hamlesi de tam 4 yıl sonra Şam'a bir büyükelçi atmaya karar vermesidir. 2005 yılında Hariri suikastından dolayı ABD yönetimi, Şam'daki büyükelçisi Margaret Scobey'i geri çekmişti ve Şam'daki Amerikan büyükelçiliği maslahatgüzar tarafından yönetiliyordu.⁴³ Suriye yönetimi, yeni Amerikan büyükelçisinin gelişini iki ülke ilişkilerinin normalleşmesi yönünden oldukça önemsiyor. Obama yönetiminin diplomatik girişimlerinin Suriye'nin uluslararası alanda manevra alanını genişletmekle birlikte Suriye yönetiminin birkaç yıl öce duyduğu güvenlik kaygılarını azalttığı ve öz güven kazandırdığı aşikâr.⁴⁴

ABD Başkanı Obama, Orta Doğu'ya yönelik diplomatik girişimlerinde Suriye'ye karşı önyargısız ve olumlu bir yaklaşım sergilerse Suriye'nin ABD yönetimine olumlu cevap vermesi muhtemel görünüyor. Başkan Obama'nın Suriye'ye yönelik diplomatik çabalarını arttırarak sürdürmesi ve belki de kısa bir süre sonra Şam'a yapacağı bir diplomatik ziyaret ABD-Suriye ilişkilerinin gelişmesi için stratejik ve tarihsel bir hamle olabilir. Haziran ayında ABD yönetiminin yeni bir büyükelçiyi Şam'a göndereceğini açıklamasının ardından İngiliz SKY TV'ye konuşan Beşşar Esad ve eşi Esmâ Esad, dolaylı da olsa Başkan Obama'yı Şam'a davet etmişti. Tabi Obama'nın ülkesindeki Yahudi lobilerine karşı koyarak böylesi bir resmi ziyaret için Şam'a gitmesi, değişen ABD dış politikasının bir göstergesi olabilir. Böylece Başkan Obama, Bush döneminde ABD'nin Orta Doğu'da kaybettiği prestij ve inandırıcılığı biraz olsun telafi edebilir.

⁴² "US talks in Syria constructive", Al Jazeera, 10 Mart 2009

⁴³ "U.S. to send ambassador back to Syria", CNN, 23 Haziran 2009

⁴⁴ Jay Solomon, "U.S. Woos Damascus by Easing Export Ban", The Wall Street Journal, 28 Temmuz 2009

Kaynakça

Arı, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2006

Arıboğan, Deniz Ülke; **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**, İstanbul, Der Yayınları, 1997

Atlıoğlu, Yasin, **Beşşar Esad Suriyesi'nde Reform**, İstanbul, TASAM Yayınları, 2007

Dawn, C. Ernest; "The Foreign Policy of Syria", Der: L.Carl Brown, **Diplomacy in The Middle East**, Londra, I.B. Tauris, 2004

George, Alan; **Syria: Neither Bread nor Freedom**, Londra, Zed Books, 2003

Griffiths, Martin; **Fifty Key Thinkers in International Relations**, Londra, Routledge, 1999

Hans Morgenthau, **Uluslararası Politika**, Çev: Ünsal Oskay - Baskın Oran, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970

Hinnebusch, Raymond; "The Foreign Policy of Syria", Der: Raymond Hinnebusch-Anoushiravan Ehteshami, **The Foreign Policies of Middle East States**, Londra, Lynne Rienner Publishers, 2002

Lewis, Bernard; **İslam'ın Krizi**, Çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul, Literatür Yayınları, 2003

Nicholson, Michael; **Rationality and The Analysis of International Conflict**, Cambridge, Cambridge University Press, 1992

Pipes, Daniel; **Greater Syria: The History of an Ambition**, New York, Oxford University Press, 1990

Yıldız, Yavuz Gökalp; **Global Strateji'de Ortadoğu**, İstanbul, Der Yayınları, 2000

Makaleler

Atlıoğlu, Yasin; "2008 Yılında Suriye ve Lübnan'ın Kronolojisi", **Analizler, BİLGESAM Web Sitesi**, 27 Aralık 2008.

Aydın, Mustafa; "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C: 51, Sayı: 1-4, Ocak-Aralık 1996

Baldwin, David A.; "Güvenlik Kavramı", Çev: Çiğdem Şahin, **Avrasya Dosyası (Güvenlik Bilimleri Özel)**, Yaz 2003, C: 9, Sayı: 2

Ben-Meir, Alon; "Syria and Iran: An Alliance of Convenience", **The Huffington Post**, 26 Ağustos 2008

Cordesman, Anthony H.; "Syria and Israel: The Changing Military Balance and the Prospects of War", 15 Ağustos 2007, **The Center for Strategic and International Studies (CSIS)**, http://www.csis.org/media/csis/press/pr_2007_0820.pdf

Çaman, Efe; "Uluslararası İlişkilerde Kindermann ve Münih Okulu", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, C: 2, Sayı:8, 2006

Darwish, Adel; "Positive Climate in Washington is Met by a Negative Middle East Reality", **Mideastnews**, 16 Kasım 2006

Ertan, Fikret; "Putin İsrail'de", **Zaman**, 28 Nisan 2005,

Freedland, Jonathan; "To rescue the two-state solution, Israel must make peace with Syria", **The Guardian**, 12 Mart 2008

Gambill, Gary C.; "The Kurdish Reawakening in Syria", **Middle East Intelligence Bulletin**, C: 6, No: 4, 5 Nisan 2004

Karmon, Ely; "A Solution to Syrian Terrorism", **Middle East Quarterly**, C: 6, Sayı:2, 1999

Katz, Mark N.; "Putin's Foreign Policy Toward Syria", **MERIA**, C: 10, No: 1, Makale 4 - Mart 2006

Robert G. Rabil; "Has Hezbollah's Rise Come at Syria's Expense?", **Middle East Quarterly**, C:14, Sayı: 4, 2007

Solomon, Jay; "U.S. Woos Damascus by Easing Export Ban", **The Wall Street Journal**, 28 Temmuz 2009

Zisser, Eyal; "What's Behind Bashar Al-Assad's Peace Offensive?", **Telaviv Notes**, No:95, 11 Ocak 2003

Zisser, Eyal; "Syrian Foreign Policy Under Bashar al-Assad", **Jerusalem Issue Brief**, C: 4, No: 2, 29 Ağustos 2004, <http://www.jcpa.org/brief/brief4-2.htm>

Diğer Kaynaklar

"Syria Under Bashar (I): Foreign Policy Challenge", **ICG Middle East Report**, No: 23, 11 Şubat 2004

Sürekli Yayınlar

Al Jazeera

BBC News

BBC Turkish

CNN

Daily Star

SANA